

MEGTARTÓ ÉS EGYBEKÖTŐ NÉPHAGYOMÁNY

A nyár végén Bukarestben lezajlott nemzetközi folklórfesztivál és népmese-kongresszus a maga kettős foglalatában felszínre hozta a hagyományos népi kultúra nemzeti és nemzetközi jelentőségét, tudományos és művészi feladatait, muzeológiáját és napi gyakorlatát. Saját munka- és hatáskörünkön belül most rajtunk a sor, hogy fokozott figyelmet szenteljünk a hazai magyar etnográfiai és folklórkincsnek, megkeresvén annak a kívánatos integrációnak a lehetőségeit, melynek során a néphagyomány nálunk még bőven található és élő nyersanyaga sajátos nemzetiségi kultúránkba szívódhat fel, hogy kellő súllyal vehessük ki részünket a román szocialista nemzettel közös társadalmi feladatok teljesítéséből.

Nyilvánvalóan elsősorban érvényt kell szerezniük a népi kultúra megismerésének, elhárítva az akár régi osztályelfogultságokból, akár elidegenedésből származó közönyt, sőt lebecsülést, mellyel nemcsak a néphagyományoktól régen elszakadt rétegek, hanem maguk a hagyományokat megőrző rétegek is az évezredek és évszázadok során felgyűlt emberi értékeket eltékozolják. Mint már a múlt század polgárisodásakor, a kapitalista ipari forradalomban, úgy ma is, a szocialista módra gyakorolt tudományos-műszaki forradalom idején, társadalmi és műveltségi struktúrák ütközését éljük napról napra. s a törési vonalak mentén — ha nem ügyelünk — értékek kallódnak el. Ilyenkor jellegzetes a provincializmus előtérbe jutása, ami nem más, mint az eredeti újratermés feladása és könnyelmű behódolás pillanatnyi divathullámok merkantilizmusának. Ez a „mucsaí kozmopolitizmus“ (ahogyan Illyés Gyula nevezi) a sznob kispolgár tompultságával szemléli a változásokat, a hagyományok benne eldugaszolódnak, érzékei elkorcsosulnak, ismeretlenül tekint szét maga körül, magatartása és alkotó kedve nincs, s míg új közösségbe nem integrálódik, marad robot- és esztrádember. Nem vele szemben, hanem érte kell megnyerni a művelődési forradalmat, mely új motivációt tud adni létünknek itt és most, múltunkba ágyazódva és jövőnkre tárulva.

Nemcsak a tudományos begyűjtésre és feldolgozásra gondolunk tehát, amikor etnográfiaink, folklórunk jelentőségére hivatkozunk. Hagyományról — sokszor már csak törmelékről, maradványról — van szó, mely a maga módján még értelmezhető, de egy magasabb közösségi életbe való beillesztés nélkül szükségképpen elhal. Éppen azért, hogy ne vesszen el, kívánjuk tárgyi és szellemi jellegzetességeit tárlatok és közlések, elraktározások és laboratóriumi elemzések restauráló műveletei után visszacsatolni egyrészt népéletünk „cselekvő“ művelődésébe (rádító, színház, sport „befogadó“ hallás- és látásélményeinek kiegészítéséül — játék- és sikerélményé), másrészt új, modern itrodalmunkba és művészetünkbe.

A művészetetnológia ma világszerte termékenyítőleg hat a korszerű kultúrák integrációs folyamataira. Tudjuk, hogy a szokványos távlatokon nemcsak előre tört át a kozmikus világkép, hanem hátra is, a prehistória szinte

végtelen érzékelhetősége felé, megnyílt az egyetemesség. A régi eszmélkedés korlátai felszakadtak térben is, megmutatva nagyságában az egész emberiséget, Ázsia, Afrika, Dél-Amerika, Oceánia gyarmati visszaszorítottságból előzúduló energiáival. Ebben a gondolati kiteljesedésben, mely nemhogy elszakítana a valóságtól, hanem kis távok helyett annak általánosságába kapcsol be, a nyelv, írás, kép, szobor, épület, mozgás, életforma újra képlékennyé válik, s befogadja mindazt, amitől elszakadt, s aminek folytatásaként több lehet mai magánál. Az etnográfia, a folklór mélyen és ősien emberi gyökérezete a mi romániai magyar irodalmunk és művészetünk felfrissítéséhez is hozzájárulni, dialektikus egységben a termelésbeli tudományos-műszaki előbbrejutással, ha tudatosan vállaljuk népi bölcsességének, nyelvi fordulatoságának, képgazdagságának, fantázia-kibontásának, érzékletességének, közösségi mi-voltának újratereemtését a mi fokunkon, a mi munkánk és szórakozásunk szerint, a mi gondolatosságunk eredeti bővítésére.

Gondoljuk csak el, hogy a népiség forrásvidékéről eddig is mit kaptunk. Pedig Kós Károly transzilván építészete, Tamási Aron székely szürrealizmusa, Szentimrei Jenő kalotaszegi színpada, Salamon Ernő erdei munkás-folklórja, Gellért Sándor balladás gajdolása, Sütő András mezősegi emlékezése, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, Király László, Farkas Árpád gondolati lírája, Szervátiusz Jenő és Tibor szobrászata, Oláh Tibor zenéje, Bandi Dezső táj-íparművészete (és szerencsénkre gazdagon folytathatók a sort) előjelzés csupán mindabból, ami honi magyar kultúránkból ígérkezik, ha az integráció hevében és menetében tovább fejlődik, s valójában új-népvé demokratizál és forrósít át mindent és mindenkit a hagyomány-nedv, az új strukturálódásra korszerű lehetőséget nyitó népszolgálati-nemzetiségtudati szintézis. Ez természetesen csak egyik ere-ága annak a bonyolult és bő összetételnek, melyet sajátos irodalmunknak és művészetünknek tudunk. Városos hagyományunk, könyv- és iskolaemlékezésünk, feudális és polgári örökségünk, munkásmozgalmi eszmekincsünk éppen olyan „gyökér”, mint a népiség, s ha ma ezt a jellegében inkább falusi-paraszti folytonosság-áttélt slrgetjük, egyáltalán nem kizárólagosságot, hanem el nem hanyagolandóságot tulajdonítunk értékeinek.

Különb en sohasem gondolunk mítoszra (bármennyire kísért is még egy „narodnyik“-vád), hanem ellenkezőleg, a múltbanezés feloldására, a nosztalgia-nélküliségre, a demitizálásra, abban az értelemben, hogy tanuljunk a hagyományból, de ne süllyedjünk el benne. Szívünk belőle erőt, akár zene- és dalkultúránkról, mozgásművészetünkről és táncainkról, operánkról van szó, akár a város- és falukép alakításáról, kifejezéstechnikánkról vagy szokásainkról, de ne rekedjünk a gyökérezetben, hanem fogadjuk felemelkedve ország és világ esőjét, beporzását. A román példa vonz és bátorít: látjuk a román nemzet modern önmegvalósítását a szocialista tanítás földrajzi és történelmi adottságokra alkalmazott realizmusával, s tanúi vagyunk annak is, hogy ez a nemzet szerencsés időben korszerű erővé tudta átváltani népi hagyományait. Sorsproblémáink közősek, de mi nemcsak tanulni akarunk az együltélésből, hanem adni is a közösbe sajátunkból.

A feudális és polgári tradíció sokszor szembeállított népeket, a néphagyományok azonban mindig összekötöttek. A népélet mélységein más volt a törvény, mint felül. Ha — mint felszabadulásunk kezdetén is — következetesen a néphagyományból meritünk, tesszük azért, mert nemcsak megtart,

hanem természetes módon és keretben egybe is kapcsol másokkal. A tudományos kutatások bizonyítékai szerint a román és a magyar etnográfia, folklór ezerszeresen fonódik egymásba, s együtt a szomszédságba.

Hagyományaink használatával úgy alakíthatjuk gondolatilag a jövőnk valóságát, hogy az sohasem utópia, hanem adottságainknak megfelelő realitás legyen. Az etnográfia, folklór ezért fontos tényezője a nemzetiségi önismeretnek és öntudatnak, mégha csak az egyik tényezője is (mindenesetre hasonlóan fontos alaptényező, mint az anyanyelv vagy a biológiai folytatódtás). Élünk lehet és kell is vele, viszont csak akkor tudunk vele élni, ha nem fetisizáljuk csodának, hanem újraöntjük, újra teremtjük a mai mondandó, a mai helyzet, a modern életigények, a szocializmus követelményeinek megfelelően.

Balogh Edgár

Hagyomány, fejlődés, sajátosság és egyetemesség a néprajzban

Közvetlen tárgya, a néphagyomány, nemkülönben összefüggéseket és folyamatokat feltáró összehasonlító módszere, valamint a hagyományok s az egész népi műveltség mibenléte, eredete, fejlődése, egyetemes és helyi sajátosságai megismerésének feladata a néprajz helyét az önálló tudományok sorában jelöli ki. Ennek ellenére a dilettantizmus a néprajzban csupán különféle ötletek „alátámasztására“ alkalmas adattárat lát, s még a jószándékú gyűjtők körében is gyakran élnek a néprajz különféle hiányos vagy homályos megfogalmazásai.

Nem lehet célunk itt a néprajz valamiféle „szaktudományos“ definíciója. Viszont sok homályosság eloszlatható vagy tisztázható a néprajz, ennek tárgya, célja, módszerei tekintetében már azzal is, ha megállunk kissé a néprajzi terminológia néhány leggyakoribb fogalmánál. Ilyen fogalom mindjárt a már eddigi sorainkban is kikerülhetetlenül előfordult hagyomány, fejlődés, egyetemesség és sajátosság.

*

A népi műveltség különféle jelenségeiről, a néphagyományokról a köztudatban máig elterjedt az a felfogás, miszerint ezek valami „eredeti“, valami „ösi“ állapotot őriznek. Viszont a szakszerű vizsgálat során hamar kiderül, hogy bármely közösség, akár egyetlen falu hagyomány-állaga történetileg nem egységes: egyes elemei a letűnt korok különböző viszonyainak bélyegét hordják magukon.

A néprajzkutatás egyik elsőrendű feladata éppen az, hogy a terepen (a jelenben) regisztrálható népi műveltség, hagyomány-állag összetételét, különböző korú (ösi, feudális paraszti, XVIII. századi, városi eredetű) rétegeit, ezek alakulását, valamint az egyes hagyományok változásait vizsgálja, megállapítsa.

A bármikor élt felületes szemlélő hajlamos arra, hogy a hagyományokat valami merev elemekként fogja fel, és így ezekben vagy az újtások gátjait lássa, vagy pedig ellenkezőleg, megszűnésükön keseregjen. Így siránkozik közel három évszázada, Apor Péter óta, az erdélyi nép-